

Volter Ajzakson

Leonardo da Vinči

Preveo
Goran Skrobonja

■ Laguna ■

Naslov originala:

Walter Isaacson
LEONARDO DA VINCI

Copyright @ 2017 by Walter Isaacson
Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.
NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SADRŽAJ

Glavni likovi		ix	
Valuta u Italiji 1500. godine		xi	
Napomena u vezi sa koricom		xi	
Vremenski sled		xii	
	Uvod	Umem i da slikam	1
	PRVO POGLAVLJE	Detinjstvo	9
	DRUGO POGLAVLJE	Šegrt	19
	TREĆE POGLAVLJE	Samostalan	53
	ČETVRTO POGLAVLJE	Milano	71
	PETO POGLAVLJE	Leonardove beležnice	82
	ŠESTO POGLAVLJE	Dvorski zabavljač	88
	SEDMO POGLAVLJE	Privatni život	101
	OSMO POGLAVLJE	<i>Vitruvijev čovek</i>	110
	DEVETO POGLAVLJE	Konjanički spomenik	126
	DESETO POGLAVLJE	Naučnik	134
	JEDANAESTO POGLAVLJE	Ptice i letenje	143
	DVANAESTO POGLAVLJE	Mehaničke veštine	150
	TRINAESTO POGLAVLJE	Matematika	158
	ČETRINAESTO POGLAVLJE	Čovekova priroda	167
	PETNAESTO POGLAVLJE	<i>Bogorodica u pećini</i>	175
	ŠESNAESTO POGLAVLJE	Milanski portreti	185

SEDAMNAESTO POGLAVLJE	Nauka umetnosti	204
OSAMNAESTO POGLAVLJE	<i>Tajna večera</i>	219
DEVETNAESTO POGLAVLJE	Lična previranja	230
DVADESETO POGLAVLJE	Ponovo u Firenci	235
DVADESET PRVO POGLAVLJE	Sveta Ana	247
DVADESET DRUGO POGLAVLJE	Izgubljene i nađene slike	255
DVADESET TREĆE POGLAVLJE	Čezare Bordžija	264
DVADESET ČETVRTO POGLAVLJE	Inženjer hidraulike	274
DVADESET PETO POGLAVLJE	Mikelandelo i izgubljene <i>Bitke</i>	280
DVADESET ŠESTO POGLAVLJE	Povratak u Milano	300
DVADESET SEDMO POGLAVLJE	Anatomija, druga runda	310
DVADESET OSMO POGLAVLJE	Svet i njegove vode	334
DVADESET DEVETO POGLAVLJE	Rim	348
TRIDESETO POGLAVLJE	Pokazivanje puta	363
TRIDESET PRVO POGLAVLJE	<i>Mona Liza</i>	372
TRIDESET DRUGO POGLAVLJE	Francuska	387
TRIDESET TREĆE POGLAVLJE	Zaključak	404
KODA	Opiši detlićev jezik	410
	Skraćenice često navođenih izvora	?
	Napomene	?
	Podaci o ilustracijama	?
	Izjave zahvalnosti	?

GLAVNI LIKOVI

Čezare Bordžija (oko 1475 – 1507). Italijanski ratnik, nezakoniti sin pape Aleksandra VI, tema Makijavelijevog *Vladaoca*, Leonardov mecena.

Donato Bramante (1444–1514). Arhitekta, Leonardov prijatelj u Milanu, radio na Milanskoj katedrali, katedrali u Paviji i Bazilici Svetog Petra u Vatikanu.

Katerina Lipi (oko 1436 – 1493). Seljančica i siročić iz okoline Vinčija, Leonardova majka; kasnije se udala za Antonija di Pjera del Vaku, poznatog kao Akatabriga.

Šarl d'Amboaz (1473–1511). Francuski guverner Milana od 1503. do 1511, Leonardov mecena.

Beatrice d'Este (1475–1497). Iz najuglednije italijanske porodice, udala se za Ludovika Sforcu.

Izabela d'Este (1474–1539). Beatricina sestra, markiza od Mantove, trudila se da nagovori Leonarda da naslika njen portret.

Frančesko di Đorđo (1439–1501). Umetnik-inženjer-arhitekta koji je sa Leonardom radio na tornju Milanske katedrale, putovao s njim u Paviju, prevodio Vitruvija i nacrtao verziju Vitruvijevog čoveka.

Fransoa I (1494–1547). Kralj Francuske od 1515, poslednji Leonardov mecena.

Papa Lav X, Đovani Mediči (1475–1521). Sin Lorenca Medičija, izabran za papu 1513.

Luj XII (1462–1515). Kralj Francuske od 1498, osvojio Milano 1499.

Nikolo Makijaveli (1469–1527). Firentinski diplomata i pisac, postao ambasador Čezarea Bordžije i Leonardov prijatelj 1502.

Đulijano Mediči (1479–1516). Sin Lorencov, brat pape Lava X, Leonardov pokrovitelj u Rimu.

Lorenzo „Veličanstveni“ Mediči (1449–1492). Bankar, pokrovitelj umetnika i de fakto vladar Firence od 1469. sve do svoje smrti.

Frančesko Melci (oko 1493 – oko 1568). Iz plemićke milanske porodice, pristupio Leonardovom domaćinstvu 1507. i postao mu zamena za sina i naslednik.

Mikelandelo Buonaroti (1475–1564). Firentinski vajar i Leonardov suparnik.

Luka Pačoli (1447–1517). Italijanski matematičar, fratar i Leonardov prijatelj.

Pjero da Vinči (1427–1504). Firentinski beležnik, Leonardov otac, nije se oženio Leonardovom majkom, kasnije imao još jedanaestoro dece sa četiri žene.

Andrea Salai, rođen kao Đan Đakomo Kaproti da Oreno (1480–1524). Dospeo u Leonardovo domaćinstvo kad mu je bilo deset godina i dobio nadimak Salai, što znači Vragolan.

Ludoviko Sforca (1452–1508). De fakto vladar Milana od 1481, milanski vojvoda od 1494, dok ga nisu 1499. sa vlasti zbacili Francuzi, Leonardov mecena.

Andrea del Verokio (oko 1435 – 1488). Firentinski vajar, zlatar i slikar u čijoj se radionici Leonardo obučavao i radio od 1466. do 1477.

VALUTA U ITALIJI 1500.

Dukat je bio venecijanski zlatnik. Florin je bio firentinski zlatnik. Oba su sadržala 3,5 grama (0,12 unci) zlata, tako da bi 2017. vredeli oko 138 dolara. Jedan dukat ili florin vredeo je oko 7 lira ili 120 solda, kako su se zvali srebrnjaci.

NAPOMENA U VEZI S KORICOM

Na korici je detalj sa slike u ulju iz firentinske galerije Ufici, koja se svojevremeno smatrala Leonardovim autoportretom. Na osnovu nedavne rendgenske analize, sada se to smatra Leonardovim portretom koji je izradio nepoznati slikar u sedamnaestom veku. On se zasniva, ili mu pak služi kao osnova, na sličnom portretu ponovo otkrivenom 2008. u Italiji, poznatom kao Lukanski portret Leonarda da Vinčija. On je mnogo puta kopiran. Verzija u akvarelu na slonovači koju je u osmoj deceniji osamnaestog veka naslikao Đuzepe Makferson nalazi se u Britanskoj kraljevskoj zbirci i 2017. godine je prikazana na izložbi „Portret umetnika“ održanoj u Kraljičinoj galeriji u Bakingemskoj palati.

Postaje član slikarskog esnafa; prvi poznati crtež je pejzaž

Oko 1473.

Sarađivao sa Verokiom na Hristovom krštenju

Oko 1475.

Oko 1478. Portret Đinevre de Benči, kćerke bogatog firentinskog bankara

Mlada devojka sa hermelinom; izložen je u Milanu glineni model za konjanički spomenik

1496.

Radi crtež za Pačolijevu De divina proportione

1452.

Rođen 15. aprila

1493.

Studije anatomije i arhitekture

1489.

1498.

Prvi pokušaj sa letećom mašinom

Kraj Stogodišnjeg rata, pad Konstantinopolja

Rođen Mikelandelo

Ludoviko Sforca postaje vladar Milana; rođen je Magelan

Portugalac Dijaz oplovljava južni kraj Afrike

Kristifor Kolumbo plovi u Novi svet; umire Lorenzo de Mediči; Rodrigo Bordžija postaje papa Aleksandar VI

Vasko da Gama pronalazi pomorski put do Indije; Luj XII postaje kralj Francuske; Savonarolina lomača taštine; Francuska osvaja Milano

Gutenberg štampa Bibliju

Rođen je Makijaveli; Lorenzo de Mediči preuzima vlast

Rođen je Kopernik

Johan de Spira osniva izdavačku kuću u Veneciji

Rođen je Rafael

Rođen je Sulejman I, u Osmanskom carstvu; Ludoviko zvanično postaje vojvoda

Savonarola zbacuje Medičijeve s vlasti u Firenci; francuski kralj Šarl VIII okupira Italiju

Postaje slikarski šegrt u Verokiovom studiju u Firenci

Oko 1468.

Naručeno Poklonjenje mudraca

1481.

1482.

Seli se u Milano i počinje da zapisuje zamisli i crta skice u beležnicama.

Oko 1472.

Blagovest; mladalački eksperiment sa manjkavom perspektivom ali naznakama genijalnosti

1483.

Narudžbina da, zajedno sa braćom Predis, naslika Bogorodicu u pećini

Oko 1490.

Rajska gozba je prikazana na svadbenoj proslavi vojvodinog bratanca; dovršava crtež Vitruvijevog čoveka; Salai dolazi da živi sa Leonardom

Započinje Tajnu večeru u trpezariji manastira crkve Santa Marija dele Gracije

1495.

nauka život svet umetnost

1499.

Napušta Milano

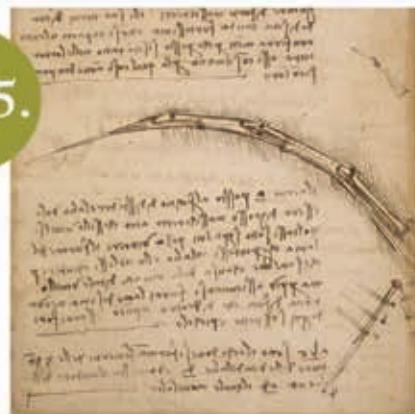

1503.

Vraća se u Firencu, započinje slikanje *Mona Lize* i radi na njoj do kraja života

Proučava ptičji let, drugi bezuspešni pokušaj da poleti; *Bitka kod Angijarija*, velika narudžbina u Firenci koja naposljetku ostaje napuštena, nedovršena.

1505.

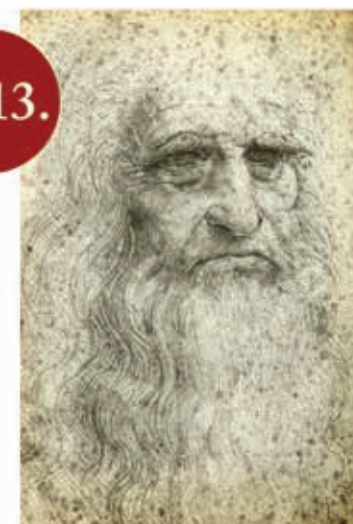

Oko 1508.

Naizmenično boravi u Milanu i Firenci, proučava vodovod, projektuje spomenik Trivulciju; druga *Bogorodica u pećini*

1513.

Seli se u Rim; čuveni torinski crtež, mogući autoportret urađen prethodnih godina, često definiše našu predstavu o Leonardu

Mikelandelova statua Davida; mladi Rafael dolazi u Firencu da uči od Leonarda i Mikelandela

Leonardov prijatelj Amerigo Vespuči objavljuje svoju pripovest o oplovljavanju Novog sveta

Arhitekta Donato Bramante dobija od pape zadatak da ponovo izgradi Crkvu Svetog Petra u Rimu

Mikelandelo završava oslikavanje Sikstinske kapele; rođen je Gerardus Merkator, koji će sačiniti prvu mapu sveta; Medičijevi se vraćaju na vlast u Firenci

Andreas Vezalijus, koji će objaviti prvu tačnu knjigu o ljudskoj anatomiji, rođen je u Briselu

Martin Luter pokreće protestantsku reformaciju

Kralj Henri VIII postaje kralj Engleske

Rođen je Vazari

Đovani de Mediči postaje papa Lav X

Fransoa I postaje kralj Francuske

1502.

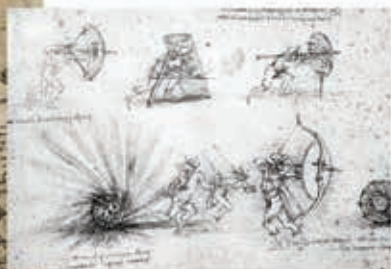
Počinja da radi za Čezarea Bordžiju kao vojni inženjer

Povratak u Milano, gde s prekidima ostaje sedam godina

1506.

1507.

Slikar i inženjer Luja XII

1509.

Bavi se i dalje proučavanjem anatomije i nastavlja sa hidraulikom

Odlazi u posetu Parmi i Firenci; planira da isuši Pontinske ritove

1516.

Seli se u Amboaz kao gost Fransoe I

1514.

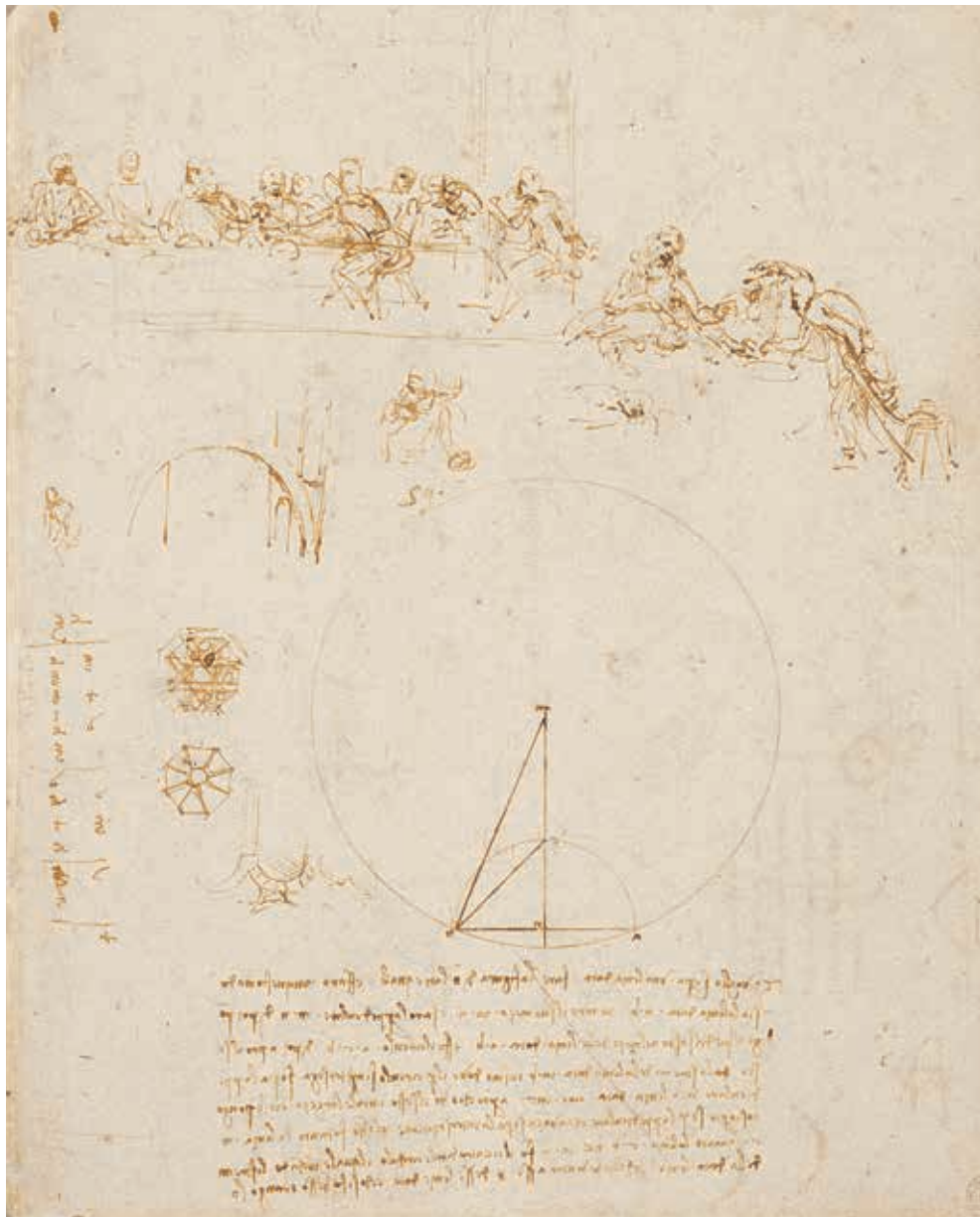

Umire 2. maja

1519.

LEONARDO
DA VINČI

Iz Leonardovih beležaka oko 1495: skica za *Tajnu večeru*, geometrijske studije za kvadraturu kruga, osmougaoni crkveni projekti i pasus u njegovom naopakom rukopisu za čitanje u ogledalu.

Uvod

Umem i da slikam

Otprilike kada je navršio tridesetu i tako došao do onespokojavajuće životne prekretnice, Leonardo da Vinči je napisao pismo vladaru Milana navevši razloge zbog kojih bi ovaj trebalo da ga zaposli. On je bio umereno uspešan kao slikar u Firenci, ali je imao problema sa dovršavanjem svojih narudžbina i tragao je za novim horizontima. U prvih deset pasusa hvalio je sopstvene inženjerske veštine, uključujući sposobnost projektovanja mostova, kanala, topova, oklopnih vozila i javnih građevina. Tek je u jedanaestom pasusu, na kraju, nadodao da je ujedno i slikar. „Isto tako što se slikarstva tiče, kadar sam da učinim sve što je moguće“, napisao je.¹

Tako je, bio je kadar za to. On će izraditi dve najslavnije slike u istoriji: *Tajnu večeru* i *Mona Lizu*. Ali po sopstvenom mišljenju on je podjednako bio i naučnik i inženjer. Sa strašću koja je bila istovremeno vragolasta i opsesivna, bavio se inovativnim proučavanjem anatomije, fosila, ptica, srca, letećih mašina, optike, botanike, geologije, vodenih tokova i naoružanja. Tako je postao arhetip renesansnog čoveka, inspiracija za sve one koji veruju da su „beskonačna dela prirode“, kako je sam rekao, isprepletena međusobno u jedinstvu punom čudesnih obrazaca.² Njegova sposobnost da kombinuje umetnost i nauku, proslavljena crtežom čoveka savršenih proporcija raširenih ruku i nogu unutar kruga i kvadrata, poznatog kao *Vitruvijev čovek*, učinila ga je najkreativnijim genijem u istoriji čovečanstva.

Naučna istraživanja kojima se bavio uticala su na njegovu umetnost. Gulio je meso sa lica leševa, skicirao mišiće koji pomeraju usne i potom naslikao najčuveniji osmeh na svetu. Proučavao je ljudske lobanje, izrađivao slojevite crteže kostiju i zuba, i dočarao kosturnu agoniju *Svetog Jeronima u divljini*. Istraživao je matematiku optike, pokazao kako svetlosni zraci padaju na rožnjaču i stvorio čarobne iluzije promene vizuelnih perspektiva u *Tajnoj večeri*.

Povezivanjem proučavanja svetla i optike sa slikarstvom, ovladao je upotrebom senčenja i perspektive modelirajući predmete na dvodimenzionalnoj površini tako

da izgledaju trodimenzionalno. Ta sposobnost da „nagna pljosnату površinu da prikaže telo kao da je modelirano i izdvojeno iz ove ravni“, kazao je Leonardo, „prva je namera slikara.“³ Mahom zahvaljujući njegovim delima, dimenzionalnost je postala vrhunska inovacija u renesansnoj umetnosti.

Dok je stario, bavio se naučnim istraživanjima ne samo da bi ova poslužila njegovoj umetnosti već i zbog radosnog nagona da dokuči duboke lepote stvaranja. Kada je pokušavao da pronade teoriju koja bi objasnila zbog čega nebo izgleda plavo, nije to bilo samo kako bi njegove slike izgledale autentičnije. Njegova radoznalost bila je čista, lična i izvanredno fanatična.

Ali čak i kada se bavio razmišljanjem o nebeskom plavetnilu, nauka nije bila poduhvat odvojen od njegove umetnosti. One su skupa služile strasti koja ga je pokretala, a ta strast se odnosila ni manje ni više nego na saznanje o svemu što se moglo saznati o svetu, uključujući i naše mesto u njemu. On je duboko poštovao sveukupnost prirode i osećao sklad njenih obrazaca, koje je viđao ponavljane u krupnim i sitnim fenomenima. U svojim beležnicama on je crtao uvojke kose, vrtloženja vode, uz pomalo matematike koja bi mogla da objasni takve spirale. Dok sam u zamku Vindzor posmatrao uskovitlanu snagu „Crteža potopa“, koje je on izradio pred sam kraj života, upitao sam kustosa Martina Klejtona misli li on da ih je Leonardo izradio kao umetnička ili naučna dela. Još dok sam to izgovarao, shvatio sam koliko je pitanje glupo. „Ne verujem da bi Leonardo uopšte uvideo tu razliku“, odgovorio je on.

Upustio sam se u pisanje ove knjige zato što je Leonardo da Vinči savršeni primer za glavnu temu mojih ranijih biografija: za to kako je sposobnost uspostavljanja veza između raznih disciplina – umetnosti i prirodnih nauka, društvenih nauka i tehnologije – ključ za inovativnost, maštovitost i genijalnost. Bendžamin Franklin, moj prethodni predmet proučavanja, bio je Leonardo svog doba: bez formalnog obrazovanja, postao je samouki maštoviti polihistor koji je bio najbolji naučnik Amerike iz ere prosvetiteljstva, pronalazač, diplomata, pisac i poslovni strateg. Pustivši zmaja da poleti, dokazao je da je munja elektricitet, pa je izumeo gromobran da je ukroti. Smislio je bifokalne naočari, čarobne muzičke instrumente, čiste šporete, karte Golske struje i jedinstveni domaći američki humor. Albert Ajnštajn, kada bi naišao na prepreke u potrazi za teorijom relativnosti, uzeo bi u ruke violinu i zasvirao Mocarta, što mu je pomagalo da se ponovo poveže sa kosmičkim harmonijama. Ejda Lavlejs, čiji sam profil izneo u knjizi o inovatorima, kombinovala je pesnički senzibilitet svog oca lorda Bajrona s majčinom ljubavlju prema lepoti matematike da zamisli računar za opšte namene. A Stiv Džobs je kao vrhunac promocija svojih proizvoda koristio sliku uličnih znakova koji obeležavaju ukrštanje slobodnih veština i tehnologije. Leonardo je bio njegov heroj.

„On je sagledavao lepotu kako u umetnosti, tako i u tehničari“, govorio je Džobs, „a sposobnost da ih kombinuje činila ga je genijem.“⁴

Da, on je bio genije: neobuzdano maštovit, strasno radoznao, i kreativan u mnogobrojnim disciplinama. Ali treba s oprezom da koristimo tu reč. Ako Leonardu prišijemo etiketu „genija“, na neki čudan način ga unižavamo jer se tada čini kao da ga je udario nekakav grom. Jedan od njegovih prvih biografa, Đorđo Vazari, slikar iz šesnaestog veka, načinio je tu grešku: „Ponekad, na natprirodan način, nebo čudesno obdari jednu osobu lepotom, ljupkošću i talentom u takvom izobilju da je svaki njen postupak božanski i sve što ta osoba čini očito pre potiče od Boga nego iz ljudske umešnosti.“⁵ Zapravo, Leonardova genijalnost je bila ljudska, rezultat njegove sopstvene volje i stremljenja. Ona nije nastala prijemom božanskog upliva, kao kod Njutna ili Ajnštajna, čiji je um imao toliku snagu prerade informacija da mi puki smrtnici ne možemo to ni da pojмимо. Leonardo se gotovo uopšte nije školovao i jedva je umeo da čita latinski ili obavlja dugačko deljenje. Njegovu genijalnost možemo da razumemo, čak i da učimo od nje. Zasnivala se na umećima čijem usavršavanju možemo stremi i sami, poput radoznalosti i snažnih zapažanja. Njegova je imaginacija bila toliko podložna uzbuđenjima da je boravila na rubovima fantazije, što takođe možemo pokušati da sačuvamo u sebi i podstičemo u svojoj deci.

Leonardove fantazije prožimale su sve što je ikada dotakao: njegove pozorišne predstave, planove o skretanju rečnih tokova, projekte idealnih gradova, sheme za leteće mašine, i gotovo svaki aspekt njegove umetnosti kao i inženjerstva. Primer za to je pismo koje je uputio vladaocu Milana, pošto su njegove veštine vojnog inženjerstva tada postojale mahom samo u njegovoj glavi. Na dvoru prvobitno nije imao ulogu graditelja oružja, već organizatora proslava i svetkovina. Čak i na vrhuncu karijere, njegovi su borbeni i leteći izumi više bili vizionarski nego praktični.

Isprva sam mislio da je njegova podložnost fantaziji bila mana koja je otkrivala nedostatak discipline i marljivosti, u vezi s njegovom sklonošću da ostavlja umetnička dela i naučne oglede nedovršene. U izvesnoj meri, to je tačno. Vizija bez izvedbe je halucinacija. Ali došao sam do uverenja i u to da je njegova sposobnost omekšavanja granice između stvarnosti i fantazije, baš kao i njegove sfumato tehnike omekšavanja linija na slici, bila ključ njegove kreativnosti. Veština bez imaginacije je jalova. Leonardo je znao kako da spoji zapažanje i maštu, što je od njega stvorilo najpotpunijeg inovatora u istoriji.

Moja početna tačka za ovu knjigu nisu bila Leonardova umetnička remek-dela, već njegove beležnice. Mislim da se njegov um najbolje razotkriva na više od 7.200 stranica beleški i crteža koje su, čudesno, opstale do danas. Ispostavilo se da je hartija vrhunska tehnologija za skladištenje informacija, koje se mogu i dalje čitati i posle pet stotina godina, što verovatno neće biti slučaj s našim tvitovima.

Na svu sreću, Leonardo nije mogao sebi da priušti traćenje hartije, pa je svaki pedelj svojih stranica punio raznovrsnim crtežima i zapisima toliko sitnim da se moraju čitati lupom, koji izgledaju nasumični, ali ukazuju na njegove mentalne skokove. Žurno upisani jedni kraj drugih, skladno ako već ne i logično, nalaze se matematički proračuni, skice njegovog vragolastog mladog dečka, ptice, leteće mašine, pozorišni rekviziti, vrtlozi vode, srčani zalisci, groteskne glave, anđeli, sifoni, biljne stabljike, pretesterisane lobanje, saveti za slikare, beleške o oku i optici, ratna oruđa, basne, zagonetke i studije za slike. Interdisciplinarna briljantnost kovitla se po svim stranama i daje izvrstan prikaz uma u plesu sa prirodom. Njegove beleznice su najveći zapis radoznalosti koji je ikada sačinjen, čudesni vodič za osobu koju je eminentni istoričar umetnosti Kenet Klark nazivao „najneumornije radoznalim čovekom u istoriji čovečanstva“.⁶

Omiljeni dragulji u njegovim beleznicama za mene su spiskovi onoga što treba da uradi, koji vrcaju radoznalošću. Jedan od njih, iz poslednje decenije petnaestog veka u Milanu, predstavlja listu svega onoga što on želi tog dana da nauči. „Merenje Milana i njegovih predgrađa“, glasi prvi zapis. To je bila praktična svrha, što otkriva kasnija stavka na spisku: „Nacrtati Milano.“ Drugi ga prikazuju kako neumoljivo traga za ljudima koje bi mogao da pita za mišljenje: „Naći majstora za aritmetiku da mi pokaže kako da izmerim kvadraturu trougla“; „Pitati Đanina artiljerca kako je kula u Ferrari opasana zidom“; „Pitati Benedeta Protinarija kako u Flandriji hodaju po ledu“; „Naći majstora za hidrauliku da mi kaže kako da popravim prevodnicu, kanal i vodenicu na način koji primenjuju u Lombardiji“; „Doći do mera Sunca koje mi je obećao meštar Đovani Frančeze, Francuz.“⁷ On je nezasiť.

Iznova i iznova, iz godine u godinu, Leonardo navodi stvari koje mora da uradi i nauči. Neke obuhvataju onu vrstu pomnog posmatranja za koje većina nas retko odvaja vreme. „Posmatrati gušćije stopalo: da je stalno otvoreno ili stalno zatvoreno, to stvorenje ne bi moglo nikako da se kreće.“ Među drugima su pitanja tipa zašto je nebo plavo, o toliko uobičajenim pojavama da retko kada zastanemo da o njima razmislimo. „Zašto je riba u vodi brža od ptice u vazduhu kad bi trebalo da je suprotno s obzirom na to da je voda teža i gušća od vazduha?“⁸

Najbolja od svih tih pitanja jesu ona koja izgledaju potpuno nasumična. „Opiši detličev jezik“, nalaže on sebi.⁹ Ko bi uopšte zaključio jednog dana, bez ikakvog očiglednog razloga, da želi da zna kako izgleda detličev jezik? Kako to uopšte i može da sazna? To nije informacija koja je Leonardu bila potrebna da naslika sliku, pa čak ni da pojmi ptičji let. Ali eto je tu, i kao što ćemo videti, mogu se saznati fascinantne stvari o detličevom jeziku. Ali glavni razlog za njegovu želju da to zna leži u tome što je reć o Leonardu: radoznalom, strastvenom, i uvek punom pitanja.

Najčudniji od svih je ovaj zapis: „Idi svake subote u toplo kupatilo gde ćeš videti gole muškarce.“¹⁰ Možemo da zamislimo kako Leonardo želi to da radi, kako iz anatomskih, tako i iz estetskih razloga. Ali zar je zaista morao da podseća sebe da to čini? Sledeća stavka na spisku je: „Naduvaj pluća svinje i posmatraj hoće li im

se uvećati i širina i dužina, ili samo širina.“ Kako je umetnički kritičar *Njujorkera* Adam Gopnik jednom napisao, „Leonardo ostaje čudan, čudan bez premca, i ništa se ne može učiniti u vezi s tim“.¹¹

Da bih se uhvatio ukoštac sa ovim pitanjima, odlučio sam da napišem knjigu kojoj će te beleznice biti temelj. Započeo sam hodočašćima kako bih video originale u Milanu, Firenci, Parizu, Sijetlu, Madridu, Londonu i dvorcu Vindzor. Tako sam sledio Leonardovu zapovest da se svako istraživanje mora započeti odlaskom do izvora: „Onaj kome je vodoskok blizu ne mora se služiti bocom.“¹² Ujedno sam uronio u slabo istraženu riznicu akademskih članaka i doktorskih disertacija o Leonardu, pri čemu svaka od njih predstavlja godine marljivog rada na krajnje specifičnim temama. U proteklih nekoliko decenija, naročito posle otkrića Madridskih kodeksa 1965. godine, došlo je do velikog napretka u analizi i tumačenju njegovih spisa. Slično tome, savremena tehnologija otkrila je nove informacije o njegovom slikanju i tehnikama.

Pošto sam se prepustio proučavanju Leonarda, davao sam sve od sebe da obraćam što više pažnje na pojave koje sam nekada prenebregavao, potrudivši se posebno da zapažam stvari kao on. Kad god sam video da sunčeva svetlost pada na draperije, primoravao sam sebe da zastanem i pogledam kako senke miluju prevoje. Trudio sam se da vidim kako svetlost odbijena od jednog predmeta tanano nijansira senke drugog. Zapažao sam kako se odsjaj osvetljene tačke na sjajnoj površini kreće dok pomeram glavu. Kad god sam pogledao udaljeno drvo, a potom i neko bliže, pokušavao sam da vizualizujem linije perspektive. Čim bih spazio vrtloženje vode, uporedio bih to sa uvojkom kose. Kad nisam bio u stanju da shvatim neki matematički koncept, trudio sam se koliko god sam mogao da ga vizualizujem. Kada sam posmatrao ljude za večerom, proučavao sam odnos njihovih pokreta i emocija. Na svaku naznaku osmeha koji bi se pojavio na nećijim usnama, nastojao sam da dokućim unutrašnje tajne koje se iza toga kriju.

Ne, nisam došao ni blizu toga da postanem Leonardo, ovladam njegovom pronicljivošću ili dođem makar do delića njegovih talenata. Nisam bio ni za milimetar bliži mogućnosti da projektujem jedrilicu, smislim novi način crtanja mapa ili naslikam *Mona Lizu*. Morao sam baš da teram sebe da se zanimam za detličev jezik. Ali jesam od Leonarda naućio kako želja da s divljenjem upoznajemo svet s kojim se svakodnevno susrećemo može da nam obogati svaki trenutak života.

Postoje tri značajne rane pripovesti o Leonardu iz pera pisaca koji su mu bili gotovo savremenici. Slikar Đorđo Vazari, rođen 1511. (osam godina pre Leonardove smrti), napisao je prvu pravu istoriju umetnosti – *Živote slavnih slikara, vajara i arhitekata*, godine 1550, i 1568. objavio revidiranu verziju, u kojoj su bile

obuhvaćene ispravke zasnovane na novim razgovorima s ljudima koji su poznavali Leonarda, među kojima je i njegov učenik Frančesko Melci.¹³ Kao firentinski šovinista, Vazari je Leonardu i posebno Mikelandelu ukazao najviše pažnje zbog toga što su oni stvorili, kako je on to nazvao, „renesansu“ u umetnosti.¹⁴ Kao što Haklberi Fin reče za Marka Tvena, bilo je stvari koje je Vazari nategnuo, ali uglavnom je saopštio istinu. Ostatak je mešavina tračeva, ulepšavanja, izmišljotina i nenamernih grešaka. Problem je znati koje živopisne anegdote – kao ona o tome da je Leonardov učitelj bacio svoju četkicu u strahopoštovanju prema svom učeniku – spadaju u koju od tih kategorija.

Anonimni rukopis iz šeste decenije šesnaestog veka poznat kao „Anonimo Gadijano“ po porodici u čijem se vlasništvu nekada nalazio, sadrži živopisne pojedinosti o Leonardu i drugim Firentincima. Još jednom, neke od tvrdnji, kao to da je Leonardo živeo i radio sa Lorencom de Medičijem, možda su nakićene, ali rukopis iznosi živopisne pojedinosti koje zvuče istinito, poput one da je Leonardo voleo da nosi tunike ružičaste boje koje su mu dosezale samo do kolena, iako su drugi nosili dugačke odore.¹⁵

Treći rani izvor nam dolazi od Đana Paola Lomaca, slikara koji je prešao u pisce kada je oslepeo. On je napisao neobjavljeni rukopis s naslovom *Sni i argumenti* oko 1560. I potom objavio obiman ogleđ o umetnosti 1584. Bio je učenik slikara koji je poznavao Leonarda, i razgovarao je s Leonardovim učenikom Melcijem, tako da je imao pristup nekim pričama iz prve ruke. Lomaco posebno otkriva Leonardove seksualne nagone. Pored toga, postoje i kraće pisane pripovesti dvojice Leonardovih savremenika: Antonija Bilija, firentinskog trgovca, i Paola Đovija, italijanskog lekara i istoričara.

Mnoge od tih ranih pripovesti pominju Leonardov izgled i ličnost. Opisuju ga kao muškarca upadljive lepote i gracioznosti. Imao je talasaste zlatne uvojke, bio mišićavo građen, izuzetno fizički snažan i elegantnog držanja dok je šetao gradom u živopisnoj odeći, ili jahao konja. „Lepog lika i pojave, Leonardo je bio dobro građen i graciozan“, kako veli Anonimo. Pored toga, šarmantno je umeo da razgovara i voleo je prirodu, bio je poznat po blagom i ljupkom ophođenju kako prema ljudima, tako i prema životinjama.

O izvesnim pojedinostima izvori nisu toliko saglasni. Dok sam istraživao građu, otkrio sam da su mnoge činjenice o Leonardovom životu, od mesta njegovog rođenja pa do poprišta njegove smrti, bile predmet rasprava, mitologije i misterije. Trudim se da procenim to najbolje što mogu i potom opišem kontroverze i kontraargumente u beleškama.

Takođe sam otkrio, isprva na sopstvenu ozlojeđenost, a potom na sopstveno zadovoljstvo, da Leonardo nije baš uvek bio div. Grešio je. Zaputio bi se za tangentama, bukvalno, rešavajući matematičke probleme koji su se pretvarali u dugotrajne diverzije. Zloglasan je po tome što je mnoge slike ostavio nedovršene, ponajviše *Poklonjenje mudraca*, *Svetog Jeronima u divljini* i *Bitku kod Angijarija*.

Zahvaljujući tome, sada postoji tek petnaest slika koje se sasvim ili uglavnom mogu njemu pripisati.¹⁶

Iako su ga savremenici mahom smatrali prijaznim i blagim, Leonardo je povremeno bio mračan i uznemiren. Njegove beležnice i crteži su prozor u grozničavi, maštoviti, manični i povremeno ushićeni um. Da je on bio student početkom dvadeset prvog veka, možda bi mu odredili farmaceutski tretman ublažavanja naglih promena raspoloženja i poremećaja deficita pažnje. Ne moramo prihvatiti šablon o umetniku kao problematičnom geniju da bismo mogli da poverujemo koliko smo sreće imali zbog toga što je Leonardu bilo prepušteno da sam ubija sopstvene demone dok je prizivao svoje zmajeve.

U jednoj od ekscentričnih zagonetki iz njegovih beležnica nalazi se sledeća naznaka: „Pojavljaju se ogromne ljudske prilike, i što si im bliže, to više njihova neizmerna veličina čili.“ Odgovor: „Senka koju noću čovek baca pomoću svetla.“¹⁷ Premda se isto može reći i za Leonarda, ja smatram da njegova veličina zapravo ne čili zahvaljujući saznanju da je bio čovek kao i svako drugi. I njegova senka i njegova stvarnost zaslužuju da se nadnose, tako džinovske. Njegove greške i neobični postupci omogućavaju nam da uspostavimo odnos s njim, osetimo da bismo mogli da ga oponašamo, i još više cenimo njegove trijumfalne trenutke.

Petnaesti vek Leonarda, Kolumba i Gutenberga bio je doba izuma, istraživanja i širenja znanja pomoću novih tehnologija. Ukratko, bilo je to doba slično našem. Zato imamo mnogo toga da naučimo od Leonarda. Njegova sposobnost da kombinuje umetnost, nauku, tehnologiju i maštu ostaje trajni recept za kreativnost. Isto važi i za lagodnost s kojom je on bio donekle neprilagođen: vanbračno dete, homoseksualac, vegetarijanac, levoruk, rasejan i povremeno jeretički nastrojen. Firenca je procvetala u petnaestom veku zato što joj nisu smetali takvi ljudi. Iznad svega, Leonardova neumoljiva radoznalost i eksperimentisanje trebalo bi da nas podsete na značaj ulivanja, kako u sebe tako i u našu decu, ne samo prenesenog znanja već i spremnosti da ga dovedemo u pitanje – da budemo maštoviti i, poput talentovanih neprilagođenih buntovnika iz bilo kog doba, da mislimo drugačije.

Grad Vinči i crkva u kojoj je Leonardo kršten.

PRVO POGLAVLJE

Detinjstvo

Vinči, 1452–1464.

DA VINČI

Leonardo da Vinči je imao tu sreću da bude vanbračno dete. U suprotnom, od njega bi se očekivalo da postane beležnik, kao svi prvorođeni zakoniti sinovi u njegovoj porodici najmanje pet generacija unazad.

Koreni njegove porodice mogu se pratiti do početka četrnaestog veka, kada je njegov navrdeda Mikele radio kao javni beležnik u toskanskom brdskom gradu Vinči, oko dvadeset osam kilometara zapadno od Firenze.* Sa usponom trgovačke ekonomije u Italiji, beležnici su imali važnu ulogu u pripremi komercijalnih ugovora, prodaji zemlje, zaveštanjima i drugim pravnim dokumentima na latinskom, koje su često začinjavali istorijskim referencama i književnim uzletima.

Pošto je Mikele bio javni beležnik, imao je pravo na počasnu titulu „ser“, pa je tako postao poznat kao ser Mikele da Vinči. Njegovi sin i unuk bili su još uspešniji beležnici, s tim da je potonji postao kancelar Firenze. Sledeći u lozi, Antonio, bio je anomalija. On je koristio počasnu titulu ser i oženio se kćerkom javnog beležnika, ali kao da mu je nedostajala ambicija Da Vinčijevih. Živeo je uglavnom od prihoda s porodičnih imanja koja su obrađivali napoličari i koja su davala skromnu količinu vina, maslinovog ulja i pšenice.

---

* Leonardo da Vinči se ponekad netačno naziva „Da Vinči“, kao da mu je to prezime, a ne deskriptor sa značenjem „iz Vinčija“. Međutim, takva upotreba nije toliko nečuvena kao što neki čistunci tvrde. Za Leonardovog života, Italijani su sve više regulisali i registrovali upotrebu naslednih prezimena, a mnoga od njih, kao što su Đenoveze i Dikaprio, izvedena su iz naziva rodnog grada. I Leonardo i njegov otac Pjero često su svom imenu dodavali „Da Vinči“. Kad se Leonardo preselio u Milano, njegov prijatelj, dvorski pesnik Bernardo Belinčoni, pomenuo ga je u zapisu kao „Leonarda Vinčija, Firentinca“.

Antoniov sin Pjero nadoknadio je taj period zamora tako što je ambiciozno stremio za uspehom u Pistoji i Pizi, a onda se oko 1451. godine, kad mu je bilo dvadeset pet, nastanio u Firenci. Na ugovoru koji je te godine overio kao njegova radna adresa stoji „Palaco del Podesta“, zgrada magistrata (sada je tamo muzej Barđelo) spram Palaca dela Sinjorija, sedišta vlade. On je postao javni beležnik mnogih manastira i verskih redova u gradu, gradske jevrejske zajednice, i najmanje u jednom slučaju, porodice Mediči.¹

Za vreme jedne od naknadnih poseta Vinčiju, Pjero se upustio u vezu s tamošnjom neudatom seljankicom, i u proleće 1452. dobili su sina. Primenivši svoj malo korišćen beležnički rukopis, dečakov deda Antonio je zabeležio to rođenje u dnu poslednje stranice beležnice koja je pripadala njegovom dedi. „1452: Rođen mi je unuk, sin ser Pjera moga sina, dana 15. aprila, u subotu, o trećem noćnom satu [oko 10 uveče]. Ime mu je Leonardo.“²

Leonardova mati nije bila smatrana vrednom pominjanja u Antoniovoj zabelešci o rođenju, niti u bilo kom drugom dokumentu o rođenju ili krštenju. Iz poreskih dokumenata sačinjenih pet godina kasnije saznajemo samo njeno ime – Katerina. Njen identitet je savremenim proučavaocima dugo bio tajna. Smatralo se da je bila u svojim srednjim dvadesetim, a neki istraživači spekulisu kako je ona bila arapska, ili možda kineska robinja.³

Zapravo, ona je bila siromašna šesnaestogodišnjakinja bez roditelja, iz oblasti Vinči, po imenu Katerina Lipi. Dokazavši da još postoje stvari koje se o Leonardu mogu ponovo otkrivati, istoričar umetnosti Martin Kemp iz Oksforda i istraživač arhiva Đuzepe Palanti iz Firence došli su 2017. do dokaza koji dokumentuju njeno poreklo.⁴

Rođena 1436. u porodici siromašnog zemljoradnika, Katerina je ostala bez roditelja kad je imala četrnaest godina. Ona i njen mali brat preselili su se kod bake, koja je umrla godinu dana kasnije, 1451. Primorana da se brine o sebi i bratu, Katerina je u julu te godine stupila u vezu sa Pjerom da Vinčijem, koji je tada imao dvadeset četiri godine i bio perspektivan i uspešan.

Slabi su bili izgledi da se njih dvoje venčaju. Iako je za nju jedan od ranijih biografa kazao da je bila „dobre krvi“,⁵ Katerina je bila iz druge društvene klase, a Pjero je verovatno već bio obećan budućoj supruzi, koja mu je više odgovarala: šesnaestogodišnjakinji po imenu Albijera, kćerki istaknutog firentinskog obučara. On i Albijera su se venčali osam meseci posle Leonardovog rođenja. Brak, društveno i profesionalno povoljan za obe strane, verovatno je bio dogovoren, i to s ugovorom o mirazu, pre nego što se Leonardo rodio.

Da bi sve bilo kako treba, ubrzo posle Leonardovog rođenja Pjero je pomogao da se ugovori brak Katerine i tamošnjeg zemljoradnika i ložača u pušnici koji je imao veze sa porodicom Da Vinči. Po imenu Antonio di Pjero del Vaka, imao je

nadimak Akatabriga, što znači Kavgadžija, premda na svu sreću izgleda da nije bio takav.

Leonardovi deda i baba po ocu i njegov otac imali su porodičnu kuću s malim vrtom odmah do zidina zamka u srcu sela Vinči. Leonardo je mogao da bude rođen tamo, premda postoje razlozi da se misli suprotno. Ne bi bilo zgodno niti pristojno živeti sa seljankom trudnicom i potom dojljom u pretrpanom porodičnom domu Da Vinčijevih, naročito zbog toga što je ser Pjero pregovarao o mirazu sa uglednom porodicom čijom je kćerkom smerao da se oženi.

Umesto toga, prema legendi i lokalnoj turističkoj industriji, Leonardovo rodno mesto mogla je biti siva kamena kuća za radnike kraj seoske kuće tri kilometra dalje uz put od Vinčija u susednom zaseoku Ankijano, gde se sada nalazi mali Leonardov muzej. Deo tog imanja bio je od 1412. godine u vlasništvu Pjera di Malvolta, bliskog prijatelja Da Vinčijevih. On je bio kum Pjera da Vinčija i, godine 1452, biće i kum Pjerovog novorođenog sina Leonarda – što bi imalo smisla da je Leonardo rođen na njegovom imanju. Te porodice su bile veoma bliske. Leonardov deda Antonio svedočio je ugovoru koji se odnosio na neke delove imanja Pjera di Malvolta u Ankijanu. U beleškama koje opisuju tu transakciju stoji da se Antonio nalazio u obližnjoj kući i igrao bekgemon kada je zamoljen da dođe i posvedoči zaključenju ugovora. Pjero da Vinči će u devetoj deceniji petnaestog veka kupiti neke delove tog imanja.

U vreme Leonardovog rođenja, sedamdesetogodišnja obudovela mati Pjera di Malvolta živela je na imanju. Dakle tu, u zaseoku Ankijano, na samo tri kilometra hoda od sela Vinči, u seoskoj kući sa oronulom kućicom u susedstvu živela je udovica koja je bila poverljiva prijateljica najmanje dvema generacijama porodice Da Vinči. Njena ruševna kućica (za poreske svrhe, porodica je tvrdila da tamo niko ne može da stanuje) mogla je da bude idealno bezbedno mesto za čuvanje Katerine dok je bila trudna, kako veli lokalno predanje.⁶

Leonardo je rođen u subotu, a sutradan ga je krstio tamošnji sveštenik u parohijskoj crkvi u Vinčiju. Tamo i dalje stoji posuda za vodu za krštavanje. Uprkos okolnostima njegovog rođenja, bio je to krupan javni događaj. Posvedočilo mu je deset kumova, među kojima i Pjero di Malvolto, daleko više od proseka u crkvi, a među gostima je bilo i istaknuto lokalno plemstvo. Nedelju dana kasnije Pjero da Vinči je ostavio Katerinu i njihovog sinčića da bi se vratio u Firencu, gde se tog ponedeljka obreo u svojoj kancelariji kako bi overavao dokumenta za klijente.⁷

Leonardo nam nije ostavio nikakve komentare o okolnostima sopstvenog rođenja, ali u njegovim beležnicama postoji jedna izazovna aluzija na blagonaklonost prirode prema detetu rođenom iz ljubavi. „Čovek koji se u snošaj upušta agresivno i s nelagodom izrodiće decu koja su razdražljiva i nepouzdana“, napisao je on, „ali ako se snošaju pristupi sa mnogo obostrane ljubavi i želje, dete će imati veliki intelekt, biće duhovito, živahno i ljupko.“⁸ Moramo pretpostaviti, ili se makar moramo ponadati, da je on sebe ubrajao u potonju kategoriju.

On je detinjstvo proveo između dva doma. Katerina i Akatabriga su se nastanili na maloj farmi na obodu Vinčija, i ostali su u prijateljskim odnosima sa Pjerom da Vinčijem. Dvadeset godina kasnije Akatabriga je radio u sušnici koju je Pjero zakupio, i svedočili su tokom godina zaključenju nekoliko ugovora i potpisivanju tapija jedan drugome. U godinama posle Leonardovog rođenja, Katerina i Akatabriga su dobili četiri devojčice i jednog dečaka. Međutim, Pjero i Albijera su ostali bez dece. U stvari, sve dok Leonardo nije napunio dvadeset četiri godine, njegov otac nije imao druge potomke. (Pjero će to nadoknaditi u svom trećem i četvrtom braku, i imaće najmanje jedanaestoro dece.)

Dok mu je otac živio uglavnom u Firenci, a majka vodila računa o sopstvenoj sve brojnijoj porodici, Leonardo je u uzrastu od pet godina živio prevashodno u porodičnoj kući Da Vinčijevih sa svojim dokonom dedom Antoniom i njegovom ženom. U poreskom popisu iz 1457. Antonio je naveo izdržavana lica koja su živela s njim, uključujući i unuka: „Leonardo, sin rečenog ser Pjera, *non legittimo*, rođen njemu i Katerini, koja je sada žena Akatabrigina.“

U domaćinstvu je živio i Pjerov najmlađi brat Frančesko, koji je bio samo petnaest godina stariji od svog sinovca Leonarda. Frančesko je nasledio ljubav prema seoskoj dokolici i rođeni otac ga je opisao u poreskom dokumentu, u stilu šerpe koja se rugala loncu, kao „onoga koji se muva po vili i ništa ne radi“.⁹ On je postao Leonardov voljeni stric i povremeno zamena za oca. U prvom izdanju svoje biografije, Vazari pravi rečitu grešku, kasnije ispravljenu, time što navodi Pjera kao Leonardovog strica.

„ZLATNO DOBA ZA KOPILAD“

Kao što pokazuje Leonardovo dobro posećeno krštenje, vanbračno rođenje nije bilo razlog za javnu sramotu. Istoričar kulture iz devetnaestog veka Jakob Burkhart čak se usudio da renesansu u Italiji nazove „zlatnim dobom za kopilad“.¹⁰ Pogotovo u vladajućim i aristokratskim klasama, vanbračni status nije bio nikakva prepreka. Pije II, koji je bio papa u vreme Leonardovog rođenja, pisao je o poseti Ferari, gde se u grupi koja ga je dočekala nalazilo sedam kneževa iz vladajuće porodice Este, među njima i vladajući vojvoda, a svi su bili vanbračna deca. „Izuzetna je osobenost te porodice“, napisao je Pije, „da nijedan zakoniti naslednik nikada nije baštiniio principat; sinovi njihovih ljubavnica bili su mnogo srećniji nego sinovi njihovih žena.“¹¹ (Sam Pije je bio otac najmanje dva vanbračna deteta.) Papa Aleksandar VI, takođe za Leonardovog života, imao je brojne ljubavnice i vanbračnu decu, a jedno od njih bio je Čezare Bordžija, koji je postao kardinal, zapovednik papskih armija, Leonardov mecena i tema Makijavelijevog *Vladaoca*.

Za pripadnike srednjih klasa, međutim, vanbračna deca nisu bila tako lako prihvatljiva. Zaštitnički nastrojani prema svom novom statusu, trgovci i profesionalci

osnovali su esnafa koji su primenjivali moralne propise. Iako su neki esnafi prihvatili vanbračne sinove svojih članova, tako nije bilo sa *Arte dei Giudici e Notai*, uvažanim (osnovan je 1197. godine) esnafom sudija i javnih beležnika kojem je pripadao Leonardov otac. „Javni beležnik je bio ovlašćeni svedok i pisar“, napisao je Tomas Kun u knjizi *Vanbračna deca u renesansnoj Firenci*. „Njegova pouzdanost morala je da bude nesumnjiva. To je morao da bude čovek u potpunosti prihvaćen u društvu.“¹²

Ti propisi su imali i dobre strane. Vanbračni status je oslobodio maštovitije mlade ljude slobodnog duha tako da su bili kreativni u doba kada se kreativnost sve više nagrađivala. Među pesnicima, slikarima i umetnicima rođenim van braka bili su Petrarka, Bokačo, Lorenco Giberti, Filipo Lipi, njegov sin Filipino, Leon Batista Alberti i naravno Leonardo.

Status vanbračnog deteta bio je kompleksniji od pukog statusa autsajdera. Bio je nejasan. „Nevolja s kopilanima bila je u tome što su oni pripadali porodici, ali ne sasvim“, napisao je Kun. To je nekima pomoglo, ili ih je primoralo da budu pustolovniji i više pribegavaju improvizaciji. Leonardo je bio pripadnik porodice iz srednje klase, ali odvojen od nje. Kao mnogobrojni pisci i slikari, on je odrastao sa osećanjem da je istovremeno deo sveta, i izdvojen iz njega. Taj limbo se protezao i na nasledstvo: kombinacija međusobno suprotstavljenih zakona i protivrečne sudske prakse nije jasno određivala da li vanbračni sin može da bude naslednik, kao što će Leonardo ustanoviti u pravnim bitkama sa svojom polubračom mnogo godina kasnije. „Upravljanje tako nejasnim situacijama bilo je jedna od odlika života u renesansnom gradu-državi“, objasnio je Kun. „Bilo je to povezano sa proslavljenom kreativnošću grada poput Firence kada je reč o umetnosti i društvenim naukama.“¹³

Pošto je firentinski esnaf javnih beležnika zabranjivao pristup onima koji su bili *non legittimo*, Leonardo je bio u prilici da koristi instinkte beleženja koji su bili deo baštine njegove porodice, dok je istovremeno mogao slobodno da udovoljava svojim kreativnim strastima. Na svu sreću. Bio bi on prilično bedan javni beležnik: previše lako je zapadao u dosadu ili rasejanost, pogotovo kada bi neki projekat postao rutinski umesto kreativan.¹⁴

UČENIK DOŽIVLJENOG

Za Leonarda je još jedna prednost vanbračnog statusa bila u tome što ga nisu poslali u neku od „latinskih škola“ koje su podučavale klasicima i društvenim naukama lepo odgojene i ambiciozne profesionalce i trgovce rane renesanse.¹⁵ Osim malo obuke iz trgovačke matematike u, kako se to zvalo, „školi abakusa“, Leonardo je mahom bio samouk. Često se vladao defanzivno zbog toga što je „neuk čovek“, kako je sebe nazivao sa izvesnom ironijom. Ali se isto tako dičio

time što ga je nedostatak formalnog školovanja naveo da bude učenik doživljenog i eksperimentalnog. „Leonardo da Vinči, *disscepolo della sperientia*“,¹⁶ tako se jednom potpisao. Ovaj slobodoumni stav poštedito ga je toga da bude sledbenik tradicionalnog promišljanja. On je u svojim beležnicama žestoko napao one koje je nazivao nadmenim budalama koje će ga zbog toga omalovažavati:

Potpuno sam svestan da to što nisam učen čovek može nagnati izvesne uobražene ljude da pomisle kako me mogu s razlogom okriviti i navesti da nemam škole. Kakve budale!... Šepure se okolo naduveni i pompezni, nakinđureni i ulickani, ne zahvaljujući trudu sopstvenom, već tuđem... Kazaće takvi da to što nemam knjiškog znanja znači i da ne umem valjano da iskazem ono što želim da opišem – ali ne znaju oni da moje teme zahtevaju iskustvo pre nego tuđe reči.¹⁷

Tako je Leonardo bio pošteđen obuke u prihvatanju prašnjave sholastike ili srednjovekovnih dogmi koje su se nakupile u milenijumima od opadanja klasične nauke i originalnog promišljanja. Njegov nedostatak poštovanja prema autoritetima i spremnost da dovodi u pitanje gotovo preneseno znanje navešće ga da izgradi empirijski pristup razumevanju prirode koji je nagovestio naučni metod kakav će više od veka kasnije razviti Bejkon i Galilej. Njegov metod je bio ukorenjen u eksperimentu, radoznalosti i sposobnosti da se čudi pojavama koje mi ostali retko zastanemo da razmotrimo pošto prerastemo svoje godine za čuđenje.

Tome je bila pridodata snažna želja i sposobnost posmatranja prirodnih čudeša. On je sebe primoravao da opaža oblike i senke s neverovatnom preciznošću. Posebno dobro mu je išlo poimanje kretanja, od pokreta uzmahnog krila do emocija koje prelaze preko lica. Na tom temelju on je gradio eksperimente, neke je obavljao u glavi, druge pomoću crteža, a nekoliko i pomoću fizičkih predmeta. „Najpre ću malo da eksperimentišem pre nego što nastavim“, objavio je, „zato što mi je namera da najpre proučim doživljeno, i tek potom rezonovanjem pokažem zbog čega takav doživljaj na taj način nastaje.“¹⁸

Bilo je to dobro doba za rođenje deteta s takvim stremljenjima i nadarenostima. Godine 1452. Johan Gutenberg samo što je otvorio svoju izdavačku kuću, a ubrzo su i drugi koristili njegovu štamparsku mašinu s pokretnim slovima kako bi štampali knjige koje će uliti snagu neškolovanim ali briljantnim ljudima poput Leonarda. U Italiji je započeo redak četrdesetogodišnji period bez potresa izazvanih ratovima među njenim gradovima-državama. Pismenost, poznavanje matematike i prihvati dramatično su jačali dok se moć selila sa zemljoposedičkog plemstva na urbane trgovce i bankare, kojima je koristio napredak u pravu, računovodstvu, kreditima i osiguranju. Turci Osmanlije spremali su se da zauzmu Konstantinopolj, tako da je Italija bila zapljusnuta migracijom odbeglih učenjaka sa svežnjevim rukopisima koji su sadržali Euklidove, Ptolomejeve, Platonove i

Aristotelove antičke mudrosti. U samo godinu dana posle Leonarda rođeni su Kristifor Kolumbo i Amerigo Vespuči, koji će predvoditi doba istraživanja. A Firenca, sa svojom nabujalom trgovačkom klasom mecena u potrazi za statusom, postala je kolevka renesansne umetnosti i društvenih nauka.

SEĆANJA NA DETINJSTVO

Najupečatljivije Leonardovo sećanje na detinjstvo bilo je ono koje je zabeležio pedeset godina kasnije, dok je proučavao let ptica. Pisao je o lunji, ptici nalik na sokola, s račvastim repom i elegantnim dugim krilima koja joj omogućavaju da se vine i jedri kroz vazduh. Posmatrajući je na svoj tipično oštromni način, Leonardo je precizno zapazio kako ptica širi krila i potom obara i širi rep dok se spušta na zemlju.¹⁹ To ga je navelo na sećanje iz vremena kada je bio mali: „Izgleda da mi je suđeno da pišem o lunji pošto je među mojim prvim sećanjima na najranije detinjstvo, kako mi se čini, trenutak kada sam bio u kolevcu i kada mi je došla lunja, otvorila mi usta repom i udarila me njime nekoliko puta između usana.“²⁰ Kao i u mnogim drugim stvarima koje su potekle iz Leonardovog uma, bilo je tu verovatno izvesne fantazije i izmišljanja. Teško je zamisliti da se ptica zaista spusti u kolevku i repom na silu otvori bebi usta, a Leonardo to kao da priznaje koristeći frazu „čini mi se“, kao da je to delom možda bio san.

Sve ovo – detinjstvo sa dve majke, često odsustvo oca i sneni oralni susret sa uzmlataralim repom – dalo bi mnogo materijala svakom frojdovskom psihoanalitičaru. I bilo je tako – a reč je o samom Frojdu. Godine 1910. Frojd je koristio rep lunje kao temelj za kratku knjigu *Leonardo da Vinči i sećanje iz njegovog detinjstva*.²¹

Frojdu je krenuo nespretno koristeći loš nemački prevod Leonardove zabeleške u kojem je ptica greškom nazvana lešinarom umesto lunjom. To ga je navelo na dugo i jedva povezano obrazlaganje simbolike lešinara u starom Egiptu i etimološkog odnosa između reči *lešinar* i *majka*, što je sve bilo nerelevantno i, kako je Frojd kasnije priznao, neprilično.²² Ako se po strani ostavi zbrka oko ptice, glavni argument u Frojdovoj analizi bio je da reč *rep* na mnogo jezika, među kojima i na italijanskom (*coda*), u slengu označava „penis“ i da je Leonardovo sećanje u vezi s njegovom homoseksualnošću. „Situacija iz te fantazije, kada lešinar na silu otvara detinje usta i mlati po njima repom odgovara zamisli o felaciju“, napisao je Frojd. Leonardove potisnute žudnje, spekulisao je on, bile su kanalisane u njegovu grozničavu kreativnost, ali on je mnoga dela ostavio nedovršena zbog toga što je bio inhibiran.

Ova tumačenja su dovela do nekoliko žestokih kritika, među kojima je najčuveniju dao istoričar umetnosti Mejer Šapiro,²³ i čini se da, makar za mene, otkrivaju više toga o Frojdu nego o Leonardu. Biografi bi trebalo s oprezom da se bave psihoanalizom nekoga ko je živio pre pet vekova. Leonardovo sneno sećanje

moglo je jednostavno da odražava njegovo zanimanje za ptičji let koje je gajio čitavog života, i on ga je i smestio u takav okvir. I ne morate biti Frojd da shvatite kako se seksualni nagoni mogu sublimisati u ambiciju i druge strasti. Leonardo je i sam tako rekao. „Intelektualna strast istiskuje senzualnost“, napisao je u jednoj od svojih beležnica.²⁴

Bolji izvor za uvid u formiranje Leonardovog karaktera i motivacija jeste drugo njegovo zabeleženo lično sećanje, ovog puta o pešačenju u blizini Firence. Tada se on prisetio slučajnog nailaska na mračnu pećinu i razmišljanja o tome da li da u nju uđe ili ne. „Pošto sam malo tumarao među sumornim stenama, došao sam do ulaza u veliku jamu, pred kojim sam neko vreme stajao, zapanjen“, prisetio se on. „Povijajući se napred-nazad, pokušao sam da vidim mogu li otkriti nešto unutra, ali tamo je mrak to sprečavao. Iznenada su se u meni javila dva suprotstavljena osećanja, strah i želja – strah od preteće mračne pećine, želja da vidim ima li u njoj ičeg čudesnog.“²⁵

Želja je prevagnula. Njegova nezaustavljiva radoznalost je trijumfovala, i Leonardo je ušao u pećinu. Tamo je otkrio, usađen u zid, fosil kita. „O moćni i nekad živi instrumente prirode“, napisao je, „zalud sva tvoja neizmerna snaga.“²⁶ Neki proučavaoci su pretpostavili da je on opisivao pešačenje iz fantazije ili improvizovao na temu nekih Senekinih stihova. Ali stranica u njegovoj beležnici i one oko nje pune su opisa slojeva fosilnih školjki, a u Toskani je zaista otkriveno mnogo fosilnih kitovih kostiju.²⁷

Fosil kita je bio pokretač mračne vizije koja će mu celog života biti jedna od najdubljih strepnji, vizije apokaliptičnog potopa. Na sledećoj stranici lista on je nadugačko opisao jarosnu snagu koja je svojevremeno bila zapretna u odavno mrtvom kitu: „Šibao si brzim, razgranatim perajima i račvastim repom, dižući u moru nenadanu buru koja je tukla po brodovlju i potapala ga.“ Onda je okrenuo na filozofiju. „O vreme, ti što brzo kvariš sve i svja, koliko si kraljeva, koliko naroda upropastilo, i koliko se promena stanja i okolnosti zbilo otkad je ova čudesna riba skončala.“

U tom trenutku su se Leonardova strahovanja bavila domenom mnogo drugačijim od svih eventualnih opasnosti koje bi mogle vrebati u pećini. Umesto toga, njih je pokretala egzistencijalna strepnja pred destruktivnim silama prirode. Počeo je brzo da žvrlja srebrenkom po crvenkastoj stranici, opisujući apokalipsu koja započinje vodom i završava se vatrom. „Reke će ostati bez vode, iz zemlje više neće bujati zelenilo; njivama se više neće gusto talasati žito; sve životinje, bez sveže trave za ispašu, uginuće“, napisao je on. „Na ovaj način će plodna i rodna zemlja biti primorana da skonča u elementu vatre; a onda će njena površina ostati sažežena u pepeo i to će biti kraj svoj zemaljskoj prirodi.“²⁸

Mračna pećina u koju je Leonardo bio primoran da uđe zbog svoje radoznalosti nudila je kako naučna otkrića tako i maštovite fantazije, niti koje će čitavog njegovog života biti međusobno isprepletene. On će odolevati olujama, bukvalnim

i psihološkim, i suočavaće se s mračnim dubinama zemlje i duše. Ali radoznalost u vezi s prirodom uvek će ga nagoniti da istražuje još i još. I opčinjenost i strepnje naći će izraz u njegovoj umetnosti, počevši od slike Svetog Jeronima koji je u mukama blizu ulaza u pećinu, da bi kulminirale u njegovim crtežima i spisima o apokaliptičnom potopu.